

Mein Kampf
Eine Abrechnung
von
Adolf Hitler

NÉMETH ISTVÁN

ADOLF HITLER MEIN KAMPF

A NÉMET TÖRTÉNELEM **LEGVITATOTTABB KÖNYVÉNEK** KARRIERJE ÉS A VALÓSÁG

A világ legismertebb heccirata, egyben minden idők legnagyobb példányszámban eladott német könyve pusztító hatással járt az elmúlt évszázadban. Sokaknak a gyűlölet, másoknak a bűvölet tárgya volt; Németországban a második világháború után betiltották, más országokban napjainkban is bestseller.

90 év után, 2015. december 31-én lejárt a *Mein Kampf* szerzői jogi védelme. Címét mindenki ismeri, a tartalmát aligha. Mit tartalmazott, hogyan fogadták egykor, s miként valósultak meg nézetei a gyakorlatban? Ezt tekintjük át a következő oldalakon.

—◆—
A *Mein Kampf* első kiadásának
borítója, 1925 (balra)
és újabb kiadása, 1932 (jobbra)

—◆—

A hivatalos legenda szerint a hazárulás miatt a landsbergi erődben börtönbüntetését töltő Adolf Hitler magántitkárának, Rudolf Hessnek diktálta gépbe a *Mein Kampf*-ot. Valójában Hess részvétele a könyv születésében az újonnan elkészült fejezetek alkalmi, majd időnként rendszeres meghallgatására, valamint szabadulása után a korrektúra átnézésére szorítkozott. A könyvet Hess 1924. június 29-én, hat héttel büntetése megkezdése után említette először a börtönből küldött levelében: „Amikor ma délután bevittem neki a teát, megmutatta könyve borítójának tervét. Luxuskiadás elefántcsontszínű pergamenben, népi kiadás félbőrben; a borító néhány színét egyeztetttük.” Leveleiben Hess egyébként tribunusnak nevezi Hitlert, aki alkalmanként felolvasta hűséges hívének az újabb részeket, s átbeszélték azokat, majd ünnepélyesen meghívta Hess-t a szöveg közös ellenőrzésére. Hess – határozott nyelvezete miatt – nagy jövőt jósolt a kötetnek.

MI IGAZ A LEGENDÁKBÓL?

Hitler valójában nem diktálta az első kötet szövegét Hessnek – miként a legenda szól –, sőt másnak sem, hanem saját kezűleg gépelte jól felszerelt cellájában. Az írógépszakértők vizsgálatai szerint a későbbi könyv első oldalait –

származásáról és apjáról – 1924. május második felében írta, s nem diktálta, mert egy gyakorlott gépiró nem ejtett volna annyi hibát. Ekkortájt a foglyok között egyébként nem is volt a diktálás utáni gépelésre alkalmas személy. Ezeket az oldalakat Hitler saját kezűleg írta egy Meteor típusú, hordozható írógépen, amely a börtönigazgatóság engedélyével kerülhetett hozzá. Az első és második fejezettel két hét alatt készült el. Ekkor kapott egy új Remington írógépet – feltehetően odaadó hívtől, Helene Bechsteintől. Ekkor dolgozta ki 18 vázlatlapon könyve struktúráját.

A beszédeinél is alkalmazott munkamódszert követve a tervezett anyagot címszavakra osztotta. A számára ismerős témák esetében alig írt magának feljegyzést, másoknál a vázlatot részletesen kidolgozta. Az egyes fejezetek struktúrája többnyire követte a vázlatlapokét, de beszédeihez hasonlóan jelentős elkalandozások és beszúráások is történtek. A 13. számú vázlatlapon a *Forradalom* című fejezethez például kevés jegyzetet írt, s főleg beszédeire támaszkodott. Ugyanakkor szinte szó szerint átvette a vázlatból a német császárság más államformákkal szembeni előnyeit.

Hitler ilyen módszerrel készítette el az első kötet szövegét Landsbergben, s azzal párhuzamosan már a második kötet struktúráján dolgozott. A

könyv megjelenése azonban elhúzódtott – az első reklámban még 1924 júliusára ígérték a megjelenését –, mert 1924 karácsonyán feltételes szabadlábra helyezése miatt az osztrák állampolgárságú Hitlert Bajorországból való kiutasítás fenyegette. Ausztria ugyanis elutasította kérését, melyben lemondott az osztrák állampolgárságról, s a hontalan státuszt kívánta felvenni. Hitler abban reménykedett, hogy mivel a háborúban a bajor hadsereg katonájaként vett részt, megkapja a német állampolgárságot. Ebben a helyzetben egy agresszív könyv megjelenése rontotta volna az esélyét. Ezért a két lektor – Hess barátnője, későbbi felesége, Ilse Pröhl és a völkisch publicista Josef Stolzing-Cerny – valamennyit finomított a *Mein Kampf* fogalmazásán. Másoknak nem volt említendő befolyásuk a szövegre.

Az átdolgozások is hónapokkal késleltették az első kötet megjelenését, de tovább már nem lehetett várni a publikálásával, mert a hirdetések nyomán 3000 Hitler-szimpatizáns fizetett elő a kötetre. Mivel Hitler már régen felvette és elköltötte az előleget, az Eher Kiadó lépéskényszerbe került, hogy a fél tucatszor beharangozott könyvet megjelentesse. 1925. július 18-án végre erre is sor került: az első kötet 10 000 példányban került ki a nyomdából.

Hitler 1925. augusztus–szeptemberben, majd 1926 nyarán visszavonult

Berchtesgadenbe, a Büchner házaspár panziójának erdei kunyhójába, hogy elkészítse művének második kötetét. A müncheni rendőrségnek pontos információja volt a tartózkodási helyéről. Annyira komolyan vette a munkát, hogy lemondta az NSDAP-csoportok fellépési kéréseit is. Landsbergből való elbocsátása után Hitler már valóban diktált, s gépírónőt alkalmazott, akinek nagyvonalúan havi 200 birodalmi márkát fizetett (ekkor az átlagkereset 120 márka körül volt Németországban, s magántitkára, Rudolf Hess havonta 300 birodalmi márkát kapott). Tehát – és itt is beleszaladunk egy legendába – a későbbi állításokkal szemben nem Max Amann, az Eher kiadó ügyvezetője gépelte a második kötetet. Az 1925 nyarán neki dolgozó gépírónő nevét nem ismerjük. 1926 nyarán és őszén, a második diktálási szakaszban e feladatot Hertha Frey vette át, aki időközben Hitler magántitkárnője lett. Ő 1930 elejéig állt Hitler szolgálatában, majd házasságkötése miatt megszakadt a kapcsolat.

A második kötet hátralévő fejezeteit Hitler 1926. szeptember közepétől október közepéig diktálta. Ilse Pröhl nyelvíleg ismét kifogástalan munkát végzett a szövegen, a korrektúra munkálatait pedig Rudolf Hess felügyelte. A második kötet végül november közepén került a nyomdába, s karácsony előtt két héttel az első

RUDOLF HESS 1894–1987

Német nemzetiszocialista vezető, 1920-tól a náci párt tagja. 1925–1932 között Hitler magántitkára, 1933-tól helyettese a pártban. 1933-tól tárca nélküli birodalmi miniszter és egyben SS-Obergruppenführer. 1941. május 10-én a remélt brit–német megegyezés elősegítésére Skóciába repült, de Churchill utasítására őrizetbe vették. A nürnbergi perben életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. Végül a spandauai börtön utolsó foglyaként 1987-ben – tisztázatlan körülmények között – öngyilkos lett.

példányok megérkeztek a könyvesboltokba. A *Mein Kampf* elkészült.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a különböző legendákkal ellentétben a könyv Hitler önálló alkotása. Az első kötetet maga gépelte Landsbergben, a másodikikat diktálta. Bár igénybe vett kisebb szerkesztési segítséget, a munkatársak nem befolyásolták érdemben a végleges szöveget.

OLVASÓK ÉS OLVASOTTSÁG

A német lakosok 1944 őszén először Aachen térségében, majd a következő hónapokban egész Németországban több milliárd példányt égettek el a *Mein Kampf*ből. A szövetségesek katonái előrenyomulásuk s gyakori házkutatásaik során alig botlottak Hitler kegytárgyként kezelt könyveibe. Természetesen nem tudtak minden pincét, padlást vagy fészert átvizsgálni, ahol még rengeteg könyv rejtőzhetett. De az amerikai katonák összességében sokkal kevesebb könyvet találtak, mint várták.

Az amerikai katonai kormányzat 1946. február közepén 1000 fős min-

Hitler cellája a landsbergi várbörtönben olvasólámpával és írógéppel, 1924 (bal oldalon)
Hitler híveivel Landsbergben: Emill Maurice, Hermann Kriebel, Rudolf Hess, Friedrich Weber, 1924 (lent)

tán tesztelte, hogy az övezetében élők mennyire ismerték Hitler munkáit. A felmérés szerint a felnőtt lakosság 23%-a legalább részben, 7%-a pedig teljesen egészében olvasta mindkét kötetet. Az eredményt az amerikaiak alsó értéknek tekintették. Az 1947 novemberében tartott újabb kutatás megerősítette a korábbi eredményt: a 3000 megkérdezett 19%-a válaszolta, hogy teljesen vagy részben olvasta a könyvet. Becslések szerint legkevesebb 12 millió német ismerte Hitler könyvét. A *Mein Kampf* bizonyára nem volt olvasatlan bestseller, mert üzenete széles körben terjedt a Harmadik Birodalomban.

Azt azonban nem tudjuk, hányan értették meg és vették komolyan a benne foglaltakat, s főleg mikortól. Az érvelés szakadozottsága miatt a könyvet nehéz volt folyamatosan olvasni. Másrészt a szövege alapvetően nem különbözött attól, amit a németek a rádiós közvetítésekben hallhattak. Hitler beszédeit és a *Mein Kampf*ot egyaránt szuggesztív megállapítások, erősen leegyszerűsített problémaleírások, populista követelések és világos ellenségképek jellemezték.

1932. július közepén Hitler örömmel fogadta Walther Poppelreuter bonni idegpszichológus értesítését, hogy a professzor a téli szemeszterben előadást indít *Politikai pszichológia mint alkalmazott pszichológia Hitler Mein Kampf című könyve alapján* címmel. A professzor – aki 1931 novemberétől az NSDAP tagja volt – Hitler könyvét „a politikai pszichológia tankönyvének” tartotta, s 1934-ben negyvenoldalas brosúrában jelentette meg előadását. Hitler saját kezűleg aláírt levélben köszönte meg könyvének egyetemi feloldozását.

Hitler könyve valószínűleg 1933. január 30. után vált szélesebb körben ismertté. Néhány héttel később André François-Poncet francia nagykövet úgy vélte, hogy a *Mein Kampf*ot „Hitler sok híve szent könyvnek, Bibliának, Korán-nak tartja”. A hamburgi rendőrség 1933. áprilisi új tantervében az állampolgári ismeretek és a történelem oktatása során elsősorban Hitler könyvére kellett támaszkodni. A könyvet a Reichswehr minden legénységi könyvtára megkapta, sőt a katonáknak ajánlották saját példány vásárlását is. Kötelező olvasmány azonban az 1930-as években sem lett a Wehrmachtnál.

Az iskolákban sem tették kötelező olvasmánnyá, sőt amikor 1935-ben az Eher Kiadó felvetette ennek gondolatát,

maga az NSDAP pártközpontja állította le a kezdeményezést. Ennek ellenére Hitler könyve számos iskolában növekvő szerepet kapott az oktatásban: a Nemzetiszocialista Tanárszövetség (Nationalsozialistischer Lehrerbund) tagjai, illetve a kormány felé húzó tanárok óráikon beszéltek a könyvről tanulóiknak. De még két-három évig tartott, míg lecserélték a weimari köztársaság idejéből származó, demokratikus szellemű tankönyveket. Az iskolai beszélgetésekben a *Mein Kampf*ot klasszikusként kezelték, s egy sorban emlegették Goethe és Schiller műveivel.

A Hitler-Jugendben a *Mein Kampf* már hivatalosan elrendelt olvasmány volt. Az ifjúsági szervezet programjában szerda délután a „világnézeti képzés” keretében túlnyomórészt a nemzetiszocialista ideológia tananyagait használták, amelyek nagy részét a *Mein Kampf* és Führer-beszédek idézetei tették ki. Ezenkívül voltak délutánok, amikor közösen olvastak Hitler könyvéből. Mivel a Hitler-Jugendnek 1933 végén már 2,3 millió fiú és leány tagja volt, s 1939 közepén, az ifjúsági szolgálati kötelezettség bevezetése után 8,7 millió fiatal, az „árja” ifjúság 98%-a ismerkedett meg – legalábbis kivonatban – a *Mein Kampf*tal.

Az 1939. augusztusi Hitler–Sztálin-paktumot követően – jóllehet ez ellentétes volt a *Mein Kampf*nak a „halálos ellenségről” tett kijelentéseivel – „az ellenség még alaposabb megismerése” jelszavával újabb kiadások jelentek meg. Az Eher Kiadó piacra dobta egykötetes, bibliapapírra nyomott, „háti-zsák-” vagy „frontkiadásnak” nevezett könyvét, nyilvánvalóan az olvasói igé-

nyek kielégítésére. A biztonsági szolgálat (SD) 1940. márciusi jelentése szerint utóbbi nagy érdeklődést váltott ki a lakosság körében, s jó ajándéknak tűnt a fronton szolgálók számára. A „néptársak” csupán 7,20 márkás ára miatt elégedetlenkedtek. 1943-ig a frontkiadásból kerekén egymillió példány jelent meg.

1940 decemberében a háború miatt a nagyobb városokban először mutatkozott jelentős árukiálotti korlátozás. „A közelgő karácsonyi ünnepek miatt a néptársak elégedetlenek a kevés áru miatt, főleg az ajándékozási és játékcikkekkel illetően” – jelentette egy Gestapo-besúgó, hozzátéve, hogy viszont a nemzetiszocializmus két alapműve, Adolf Hitler *Mein Kampf* és Alfred Rosenberg *A 20. század mítosza* című kötete megfelelő példányszámban kapható, és keresik is őket, a párt más publikációival ellentétben.

S a vásárlók érdeklődése tovább tartott; 1942. február végén a biztonsági szolgálat jelentette: „Különböző helyekről azt javasolták, hogy a munkából jelentessenek meg rövidebb kivonatokat, amelyek a lakosság szélesebb rétegei – főleg vidéki lakosok – számára megkönnyítenék, hogy mélyebben megismerkedjenek a nemzetiszocializmus világnézeti alapjaival.” Jóllehet az NSDAP hatalomra jutását követően különböző kiadók Hitler-idézetek gyűjteményét jelentették meg, a Führer nem óhajtott, hogy könyvét szétdarabolják s különböző szempontok szerint rendezve jelentessék meg.

Jóllehet egyedül 1944-ben 1,6 millió példányt nyomtattak és közel 11 millió volt még forgalomban, a háborús

események és a bombázások miatt a *Mein Kampf* hirtelen hiánycikk lett. 1944 júliusában még a mindenható SS-apparátus sem tudott ezer példányt felhajtani a frontkiadásból.

A MEIN KAMPF ÚTJA A VILÁG KÖRÜL...

„Náci-Németország nemcsak aggodalmat kiváltó ország, hanem univerzális rejtély is” – írta 1933-ban a hatalmától megfosztott angol képviselő, Winston Churchill a naplójába. Ki ez az ember? Mit akar ez a szélsőséges agitátor most, hogy birodalmi kancellár lett? Hihetünk-e a nagy májusi békebeszédének?

Az egész világ az új német kormányfő emblematisz könyve iránt érdeklődött. Kiadók tucatjai keresték meg az Eher Kiadót a fordítási jogok miatt. A kiadó vezetőjét ugyan érdekelték a javaslatok, de az állami fegyelem bizonyos elővigyázatosságot követelt, ezért azt válaszolta: Hitler nem szeretné elképzeléseit és szándékait ellenőrizetlenül a külföldnek átnyújtani.

1933-tól a kiadó 14 országnak adta el a kötet fordítási jogait. Spanyolország, Magyarország, Kína, Japán, Hollandia, Dánia és Svédország lakosai rövidesen saját nyelvükön ismerkedhettek meg

Hitler nézeteivel. 1934-ben megjelent a brazil kiadás is, amely siker lett, s az 1930-as években három kiadást ért meg. 1934-ben francia közvetítéssel Bagdadban arabul is kivonatokat közöltek belőle. A szerző kívánságára azonban ezekből a verziókból kihagyták a külpolitikai részeket. A fajról és fajhigiéniáról, a zsidókról és a feketékről szóló részeket általában nem cenzúrázták; a Führer úgy vélte, hogy ezek kevesebb stratégiai érdeket érintenek, mint például az Ausztria annektálására vagy az élettre vonatkozó felhívásai.

A rendszer büszke volt arra, hogy a Führer gondolatait külföldön is olvassák. 1936-ban a német sajtóban ezzel a szlogenrel jelent meg az Eher Kiadó reklámja a különböző idegen nyelvű kiadások kapcsán: „Egy könyv világ körüli útra indul.”

AZ ANGOL ÉS AZ AMERIKAI KIADÁS

A *Mein Kampf* valóban világ körüli útra indult, de szigorú kontroll alatt. Miközben belföldön egyfajta kultikus tárgy maradt, külföldi publikálását felügyelet alatt tartották. A német illetékesek főleg az angol és amerikai fordításra figyeltek, mivel e két nagyhatalom Hitler számára döntő jelentőségű volt. Az új birodalmi kancellár attól tartott, hogy szembeszállhatnak európai expanziós terveivel, s inkább a semlegességüket igyekezett biztosítani. Könyvében nem ütött meg szél-

sőségesen kemény hangot Angliával szemben, inkább szövetséget helyezett neki kilátásba Franciaország ellen. Valamivel élesebb a hangja az Egyesült Államokkal szemben, amelynek liberalizmusát és profittörekvéseit utálta, s olyan országnak tartotta, amely a zsidók és a bankárok kezében van. Hitler attól tartott, hogy háborús szándékai riadóztatják e két országot, amelyek az európai stabilitás mellett állnak.

Végül 1933-ban két tekintélyes kiadóház, a New York-i Houghton Mifflin és a londoni Hurst & Blackett kapta meg az Eher Kiadótól a *Mein Kampf* angol nyelvű megjelentetésének jogát. Közös fordítójuk az angol Edgar Dugdale, a cionista mozgalom ismert képviselője és a nácik ellenfele volt. Ő már 1931-ben a könyv fordítására gondolt, s amint értesült a kiadók tervéről, díjtalanul felkínálta nekik szövegét, hogy a közvélemény értesüljön a könyvről, amelyet ő aggasztónak tartott. A két kiadó azonban csak olyan részletet jelentetett meg, amelyből az Eher Kiadó előírásai szerint törölték a Hitlert zavaró bekezdéseket. Max Amann ugyanis pontosan közölte angolszász kollégáival, milyen szövegrészeket nem látna szívesen az angol fordításban.

1933–34-ben jelent meg az Egyesült Államokban a *My Battle* és Nagy-Britanniában a *My Struggle*. Nagy-Britanniában nagy érdeklődés fogadta, s azonnal eladtak belőle 18 000 darabot, ám a következő években csak néhány ezer példány kelt el.

Hitler választási körúton repülővel (balra fent) és autós sapkában (lent), 1928

Az amerikai kiadó a fordítói jogokért 20 000 dollárt fizetett, amely az akkori időkben kimagasló honoráriumnak számított. Az értékesítés kezdetben szerényebb eredménnyel járt, mindössze ötezer példányt sikerült eladni. Roger Scaife, a kiadó vezetője Rooseveltnak is megküldte a könyv egyik példányát, egy levél kíséretében: „Be kell vallanom Önnek, hogy e könyvvel vég nélküli problémáink vannak, zsidók százai tiltakoznak, és nem csak kis halak, jóllehet számos zsidó értelmiségi írt nekünk, hogy üdvözlje döntésünket.” A New York-i iskolafelügyeleti hatóság ki akarta zárni a kiadót a városi megbízásokból, amiért „egy közönséges gengszter szolgálatában részt vett egy propagandavállalkozásban”, ám az illetékes bizottság éles vita után azzal az érveléssel utasította el a javaslatot, hogy „a *Mein Kampf* nyilvánosságra hozatala a legnagyobb szolgálat, amely az emberiségnek és főleg Németországnak adható, így ugyanis mindenki meggyőződhet róla, hogy ez a könyv a tudatlanság, butaság és otrombaság sűrítménye”.

Az amerikai kiadónak kétségtelenül nem lehetett semmiféle szimpátiát felróni a nemzetiszocialista eszmék iránt; kiadása egy rövidített, az Eher Kiadó által cenzúrázott változat volt. Hitler ellenfelei nem mulasztottak el utalni arra, hogy egy kis amerikai kiadó, a Stackpole 1938-ban elhatározta, hogy a szerző engedélye nélkül teljes fordítást jelentet meg a „náci bibliából”. A kiadó vezetője ugyanis csavaros jogi érvelésre hivatkozott: Hitler hivatalosan hontalan volt, amikor bejelentette a könyv szerzői jogi védelmét, ezért nem esik az amerikai copyright védelme alá, amely az államok közötti kölcsönösségen nyugszik. Az Eher Kiadó tiltakozott, a Houghton Mifflin pedig a bíróságra ment.

1939 februárjában, még a bírói döntés előtt piacra került a Stackpole-kiadás. A Houghton Mifflin – a jogtulajdonos – mégsem pereskedett, hanem maga is a teljes változat közreadása mellett döntött, amellyel diszkréten a Reynal & Hitchcock kiadót bízta meg. Egész csoport náciellenes értelmiségi – közöttük németországi zsidók is – láttott hozzá a fordításhoz. A teljes kiadás két kiadója kemény versengésbe fogott, ám kötelezték magukat, hogy saját nyereségük nagy részét menekült-szervezeteknek adják. A Reynalnak sikerült elhelyeznie a *Mein Kampf*-ot a Book of the Month Clubnál, amely az

A *Mein Kampf* 1938-as amerikai kiadása, amely engedély nélkül jelent meg a Stackpole kiadónál (fent) és Reynal & Hitchcock kiadása, 1939 (lent)

A *Mein Kampf* 1939-es angol kiadása, amely 18 részben, folytatásokban jelent meg (lent)

első hónapban 30 000 példányra növelte az értékesítést. Feltehetően az európai krízis eszkálaródása jelentette a legjobb reklámot a könyvnek.

1939. június 9-én végül a bíróság úgy döntött, hogy a hontalan szerzők amerikai szerzői védelem alá esnek, és a Stackpole-t a könyv visszavonására kötelezte, miután három hónap alatt 12 000 példány fogyott belőle. Az Eher Kiadónak a perköltség felét kellett állnia. A *Mein Kampf* teljes kiadását a Houghton Mifflin csak 1943-tól forgalmazta saját nevében. Az angol kiadó szintén csak 1940-ben hozta ki a teljes változatot. A két ország emberei tehát a *Mein Kampf* eredeti – s nem Hitler expanziós terveitől megfosztott – változatát csak nagy késéssel ismerhették meg. Az 50 000 angol olvasónak, aki 1938-ban, a nemzetközi kapcsolatok kiéleződése idején vehette kézbe a kötetet, csak az Eher Kiadó által engedélyezett verzió állt rendelkezésére.

AZ OLASZ ÉS A FRANCIA KIADÁS

A *Mein Kampf* olasz fordítási jogait Max Amann és Rudolf Hess már 1933. február elején akkortájt csillagászati összegért, 20 000 dollárért adta el Olaszországnak. A nácioknak pénzre volt szükségük a márciusi Reichstag-választásokhoz, Mussolini pedig diplomáciai és barátsági gesztust tett a „névtelenül és készpénzben” átadott összeggel, személyesen nézett kiadó után. A kormány szerződési ajánlata egyszerű volt: ő finanszírozza a kiadást, s övé a könyv eladásából származó bevétel. A kiadást a 36 éves Valentino Bompiani kiadója vállalta, a fordításra pedig a zsidó értelmiségi, Angelo Treves vállalkozott. Bompiani egy későbbi interjújában elmondta: ő is csodálkozott a náci bibliának számító könyv fordítására vonatkozó ajánlaton, de nem tudott a német-olasz szerződés záradékáról, mely szerint a könyv fordítója nem lehet zsidó. Ezért amikor a kötet végül megjelent, a fordító nevét a kiadó nem tüntette fel.

Trevesről később kiderítették, hogy az egykori szabadkőműves 1921-ig a III. Kommunista Internacionálé olasz nyelvű folyóiratánál dolgozott, hogy azután a militáns faszizmus és a kalandor Mussolini egyik támogatója legyen. Egy fasiszta zsidó? Ezen egyáltalán nem kell csodálkozni. Az 1930-as évek elején az olasz zsidók az összlakosság-

hoz viszonyított arányuknál nagyobb százalékban voltak jelen a fasiszta pártban, ahonnan csak az 1938. évi faji törvénnyel zárták ki őket. Treves később azzal magyarázta a fordítás elvállalását, hogy az olasz közvéleményt értesíteni kellett a náci veszélyről.

Bompiani elhatározta, hogy csak a második kötetet jelenteti meg, mert az első kötet túlnyomóan életrajzi vonatkozásai kevésbé érdeklik az olasz olvasókat. A La Mia Battaglia 1934 márciusában jelent meg 400 oldalon, 16 lírás eladási áron. Sikerének köszönhetően 1940-ig 12 kiadást ért meg. Bompiani ügyes üzleti húzással 1938 márciusában, Hitler római látogatására jelentette meg a *Mein Kampf* első könyvét, *La Mia Vita* címmel; „véletlenül” ugyanaz volt a címe Mussolini 1911-ben a börtönben írt könyvének is.

Franciaországban a 30 éves Fernand Sorlot 1931-ben Párizsban alapított, Nouvelles Éditions Latines nevű kiadójával elhatározta, hogy Hitler könyvének francia fordításával figyelmezteti a francia közvéleményt a német kancellár eszméinek veszélyeire. Az Eher Kiadó ugyan elutasította a *Mein Kampf* francia kiadását, de Sorlot nem hagyta magát eltéríteni szándékától. Mivel a francia háborús veteránok minisztériumának osztályvezetője is támogatta, Sorlot megbízott két fordítót a teljes német kiadás lefordításával. A *Mein Kampf* első francia nyelvű kiadása – *Mon combat* címmel – 1934 tavaszán jelent meg 688 oldalon, 8000 példányban.

A könyvújdonságról a németek párizsi nagykövetségük révén szereztek tudomást. Mivel Hitler elutasította könyvének francia megjelenését, azonnal Párizsba küldte Amannt és a kiadó ügyvédjét. A kereskedelmi bíróság 1934. júniusi döntése végül megtiltotta Sorlot-nak a *Mein Kampf* nyomtatását és értékesítését, a tilalom megszegéséért 100 frank büntetést helyezett kilátásba. A bírósági ítélet után Sorlot kiadott egy 100 oldalas kivonatot a *Mein Kampf*-ból azzal a felirattal, hogy *A franciák számára tiltott könyv*. Mindazonáltal a francia kiadásból 1940-ig illegálisan, a pult alól 15-20 000 példány fogyott el.

OLVASTÁK-E ÁLLAMFÉRFIAK?

Nem érdektelen az sem, hogy a második világháború előtt, majd később a világ sorsát a kezükben tartó államférfiak – Churchill, Sztálin, Roosevelt vagy De Gaulle – olvasták-e, s ha igen, ko-

molyan vették-e a *Mein Kampf*-ban foglaltakat. A széles tömegektől eltérően nekik ugyanis cenzúrázatlan verziók álltak rendelkezésükre, s igénybe vehették államapparátusaik segítségét.

Sztálin korán kézhez kapta a könyvet, s abból megismerte a Führer vasakarátát. A szovjet diktátor sohasem kételkedett abban, hogy Hitler komolyan gondolja a könyvben leírtakat, ezért a nyugati demokráciákhoz közeledett, ám útja később mégis a zseniális és szörnyű manőverhez, a német-szovjet megnemtámadási egyezményhez vezetett.

Roosevelt elnök, akit több honfitársa meggyőzött a nemzetiszocialista fenyegetés súlyosságáról, s elhatározta, hogy Amerikát háborúba vezeti a Német Birodalom ellen, 1933-ban szintén olvasta a *Mein Kampf*-ot, ráadásul

A *Mein Kampf* olasz kiadása 1934 márciusában jelent meg

eredetiben, mivel folyékonyan beszélt németül. A későbbi fordításba beleírta: „Ez a teljesen megtisztított fordítás teljesen hamis képet ad arról, amit Hitler mond. A német eredeti egészen más-ként néz ki.”

A könyvet az 1930-as évek közepén De Gaulle is olvasta, s benne a pángermanizmus kifejeződését látta. Londoni emigrációjában sürgette Maurice Schumann, a Résistance vezetőjét, hogy olvassa el a *Mein Kampf*-ot, akkor megtudja, milyen a nemzetiszocialista Németország.

Eugenio Pacelli németországi nuncius – a későbbi XII. Pius pápa, aki szintén

folyékonyan beszélt németül – 1934-ben olvasta a könyvet, és sokkolta annak tartalma; XI. Pius pápánál mégis a könyv indexre tétele ellen lépett fel, hogy ne támadja frontálisan a Führert, s ne élezze tovább a birodalom katolikusellenes politikáját. Ezért csak halk kritikát fogalmazott meg a nemzetiszocializmus és zsidóellenes politikája miatt.

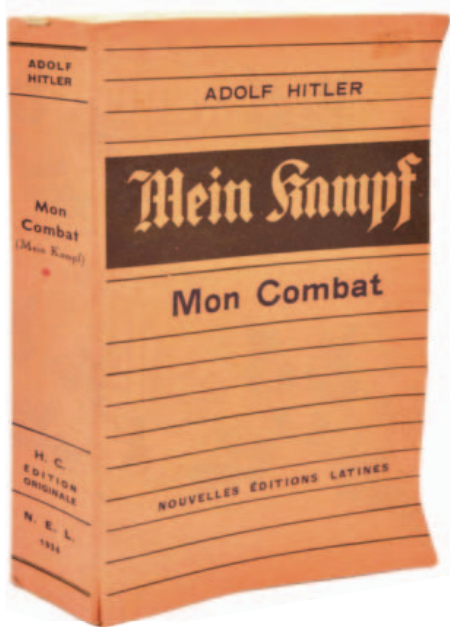
David Ben Gurion, Izrael állam későbbi építőmestere 1934-ben így vélekedett a *Mein Kampf*-ról: „Hitler politikája az egész zsidóságot veszélybe sodorja.” Ezért a náci fenyegetésben a zsidók otthonszerzésre irányuló törekvésének megerősítését látta.

Winston Churchill volt az egyedüli, aki teljes mélységében felfogta a könyv szövegét, s aki megérezte, hogy benne rejlenek Hitler személyiségének és szándékainak legfontosabb elemei. „Churchill visszatérő figyelmeztetései a közlegő rossz időről éppoly megszokottak voltak, mint a műezsin hangja, aki kihirdeti az ima óráját” – jegyezte meg életrajzírója még az 1930-as években. Churchill pedig a második világháború végén emlékirataiban így írt: „Amikor Hitler végül hatalomra jutott, nem volt még egy olyan könyv, amely kiérdemelte volna a szövetséges hatalmak katonai és politikai vezetőinek tanulmányozását. Minden benne volt.”

Churchill azt is kifejtette, milyen hatást gyakorolt rá a kötet: „A hitvallás és háború új koránja volt: beképzelt, bőbeszédű és formátlan, de küldetéstudattól áthatva.” Felismerte Hitler sajátosságait, a totalitarizmust, a faji megszállottságot, az emberek megvetését, a brutális erőszak iránti vonzódását, a „zsidó faj” kiirtásának követelését és mélyen gyökerező antiszemitizmusát, amely megkülönböztette őt kortársaitól. Az emberi jogok tagadása meggyőzte Churchillt arról, hogy Hitlerrel semmiféle kapcsolatot nem lehet ápolni. Hitler ugyanis az 1930-as években az angolok behálózására törekedett, s politikájával többeket megtévesztett.

Churchill nem elégedett meg a *Mein Kampf* tanulmányozásával, hanem tovább informálódott. 1932-ben Németországba is elutazott, s azzal a meggyőződéssel tért haza, hogy a nemzetiszocializmus felemelkedése számos országot alapjaiban rázkódtat meg vagy teljesen megsemmisít.

Három hónappal Hitler hatalomra jutása után Horace Rumbold, a németországi brit nagykövet a miniszterelnöknek küldött különjelentésében azt

A Mein Kampf francia kiadása, 1934

írta: Hitler könyvét komolyan kell venni. Hitler folyamatosan békés szándékait bizonygatja, hogy a külföldben a biztonság érzetét keltse. Az új birodalmi kancellár azonban nem mond le programjáról, hanem megkísérli ellenfeleit kómás állapotba hozni, s egyiket a másik után becsapni. Három héttel az 1936. évi berlini olimpiai játékok után Hitler találkozott Lloyd George-dzal, aki arról számolt be, hogy Hitler nem az Európát fenyegető Németországról álmodzik, s a németeknek nem érdekük az Anglia elleni háború. Lloyd George végül Ausztria 1938. márciusi német annektálása után azt írta naplójába,

hogy Hitler szétszakította a köteléket Nagy-Britanniával és Franciaországgal, jóllehet azok hittek szavainak.

Hitler a *Mein Kampf*ban a „legmélyebb csodálattal” írt Mussoliniról, a „nagy emberről”, akit először 1934 júniusában Velencében látogatott meg. Olaszország volt az egyetlen ország, amelyről elismeréssel írt könyvében, sőt szövetséget tervezett vele.

HITLER HALÁLA UTÁN

Hitler halála és a második világháború vége nem jelentette a könyv nemzetközi terjesztésének lezárulását, s főleg szélsőjobboldali kiadók adták ki. Így például 1950-ben Mexikóban, 1969-ben Olaszországban, Spanyolországban és Braziliában jelentették meg, Spanyolországban a *Biblia*, valamint a *Don Quijote* után a legolvasottabb könyvnek tartották.

De Németország hozzáállása alapjában megváltozott. Miután az Eher Kiadó továbbra is támogatta a könyv terjesztését, a kormány ezt különböző intézkedésekkel igyekezett gátolni. Mivel Hitler bejelentett lakóhelye Münchenben volt, a bajor szabad állam örökölte a *Mein Kampf* szerzői jogait s egyúttal a szövetségesek utasítását, hogy terjesztését minden formában tiltsa be. A külügyminisztérium utasította Bajorországot, hogy a tilalmat az egész világra terjessze ki. A müncheni I. bajor esküdtszék 1948. októ-

ber 15-i döntésével Hitler hagyatékát Bajorországra ruházta.

Amikor az 1960-as években spanyol kiadásokat terjesztettek az amerikai piacon, a bajor kormánynak sikerült leállítania a könyvek forgalmazását. Argentínában, Dániában, Görögországban, Japánban és Portugáliában viszont igyekezetük eredménytelen maradt. Ismert kiadóházak is kínálták a *Mein Kampf*ot érdeklődőknek, történészeknek, a Harmadik Birodalom iránt szimpatizálóknak, fasiszta és náci aktivistáknak. További, tudományos igényű és történelmi-kritikai kiadások jelentek meg 1970-ben Svédországban – ahol a könyv igazi sláger lett – és Olaszországban, ahol ráadásul a baloldali Pegaso Kiadó jelentette meg. Bajorország mindkét államot feljelentette, de a bírák nem ismerték el Bajorország szerzői jogát. Utaltak arra is, hogy a kiadók a legkisebb mértékben sem állnak közel a nemzetiszocializmushoz.

Másként áll a helyzet Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban, mert az Eher Kiadó nekik már 1933-ban eladta a kötet angol nyelvű kiadásának jogait. Az amerikai Houghton Mifflin Kiadó a mai napig nem állította le a könyv értékesítését. 1945-ben az Egyesült Államok kormánya lefoglalta a 15%-os szerzői jogdíjat, s átadta a zsidó foglyok egyik alapjának. A *The New York Times* 1960. évi vizsgálata szerint a kiadó a háború vége óta évente kb. 5000 példányt adott el a könyvből.

6 TANULSÁG

- 1 A könyv története arra figyelmeztet bennünket, hogy figyeljünk a fanatikus és erőszakos politikai tervezetekre, és sohasem becsüljük le azokat. Fasisztoid, ultranacionalista, rasszista vagy antidemokratikus eszmék ritkán maradnak következmények nélkül.
- 2 Az akkori idők tragédiája abban rejlett, hogy hiányzott a képesség a nemzetiszocializmus újszerűségének felismerésére. Ez a tanulság ma is érvényes. Az iszlamizmust például nem egy új náci/fasiszta veszély kifejeződésének kell felfogni, nem lehet minden alkalommal az 1930-as évek gonosz szellemére hivatkozni.
- 3 Az elmaradt reakciók a *Mein Kampf*ra kevésbé a szöveg hiányos ismeretéről, mintsem a politikai akarat tényleges hiányáról tanúskodnak. Időközben kiderült, hogy a háború előtt többen olvasták és jobban megértették, mint sokáig gondoltuk. Európa téttelensége az egykori Jugoszláviában zajló „etnikai tisztos-

MIRE TANÍT A MEIN KAMPF?

- 1 A könyv története arra figyelmeztet bennünket, hogy figyeljünk a fanatikus és erőszakos politikai tervezetekre, és sohasem becsüljük le azokat. Fasisztoid, ultranacionalista, rasszista vagy antidemokratikus eszmék ritkán maradnak következmények nélkül.
- 2 Az akkori idők tragédiája abban rejlett, hogy hiányzott a képesség a nemzetiszocializmus újszerűségének felismerésére. Ez a tanulság ma is érvényes. Az iszlamizmust például nem egy új náci/fasiszta veszély kifejeződésének kell felfogni, nem lehet minden alkalommal az 1930-as évek gonosz szellemére hivatkozni.
- 3 Az elmaradt reakciók a *Mein Kampf*ra kevésbé a szöveg hiányos ismeretéről, mintsem a politikai akarat tényleges hiányáról tanúskodnak. Időközben kiderült, hogy a háború előtt többen olvasták és jobban megértették, mint sokáig gondoltuk. Európa téttelensége az egykori Jugoszláviában zajló „etnikai tisztos-
- 4 A barbárság és a demokrácia egymás mellett is élhet, az utóbbi nem véd meg a szörnyűségektől. Hitler felemelkedése az 1920–1930-as évek demokratikus Németországában ment végbe. A demokrácia győzelme nem akadályozza meg a visszaeséseket.
- 5 A könyv figyelmeztet a radikális antiszemitizmus és rasszizmus szörnyűsége következményeire.
- 6 A *Mein Kampf* betiltása vagy távol tartása a közvéleménytől, esetleg a kollektív tudatlanságba történő elásása egyáltalán nem használ. Helyette inkább a helyes tanulságokat kell levonni belőle; segíteni a könyv megfajtásában s azon történelmi feltételek felismerésében, amelyek lehetővé tették, hogy megtörténjen, ami megtörtént.

1963-ban Nagy-Britanniában a kiadási joggal nem rendelkező Hutchinson & Co. nevű kiadó próbálkozott meg kommentált publikálással, s hosszas vita után – amely főleg a zsidó közösséget osztotta meg – a kötet megjelent. A *The Guardian* 1999. évi tudósítása szerint a Hutchinson & Co. bejelentette, hogy az évente eladott kb. 3000 példány bevételét nem kívánja megtartani, s átutálná Bajorországnak. A jogokat birtokló bajor pénzügyminisztérium azonban – különféle zsidó szervezetekhez és a Brit Vöröskereszt-hoz hasonlóan – visszautasította az ajánlatot. A kiadó végül talált egy olyan szervezetet, amely névtelensége garanciával elfogadta az adományt.

Franciaországban Fernand Sorlot 1952-ben újabb kiadást jelentetett meg, az elsőt a háború után, s 1960-ig pult alól évente mindössze néhány tucatot értékesített belőle. De amikor a kereslet növekedett, és sem a német, sem a francia hatóságok nem reagáltak rá, elkezdte nyíltan árulni a könyvet. A könyvkereskedésekbe való kiszállítást a Hachette vállalta fel. Fiainak köszönhetően Sorlot 1970-től 1982-ben bekövetkezett haláláig évente körülbelül 2000 példányt adott el. A viszonylag alacsony példányszám ellenére a nyilvános árusítás végül is felűnést keltett. Lakossági bejelentésre a Rasszizmus és Antiszemitizmus Ellen Küzdő Liga (Ligue internationale contre le Racisme et l'antisémitisme – LICRA) 1978-ban feljelentette a kiadót, hogy a könyv alkalmas bizonyos etnikai csoportokkal, főleg a zsidókkal szembeni diszkrimináció, gyűlölet és erőszak keltésére. Az 1979-ben Versailles-ban nagy médiafigyelemmel kísért perben a bíróság végül 80 000 frank pénzbírságra ítélte Sorlot-t, de a *Mein Kampf*-ot nem tiltotta be, miként a *Cion bölcseinek jegyzőkönyvei* esetében tette. Viszont kötelezte a kiadót arra, hogy a könyv lapjain élénk színnel jelenjenek meg idézetek is fajgyűlölet-ellenes törvényből, valamint a nürnbergi perek és a versailles-i bíróság ítélete.

Az ítélet nem jelentett komolyabb hátrányt a párizsi kiadónak. Továbbra is legálisan árusíthatta a *Mein Kampf*-ot, amelynek elejére beillesztett egy zöld papírra nyomtatott, hétoldalas figyelmeztetést. Az utóbbi években a Nouvelles Éditions Latines kiadó évente 2500-3000 példányt ad el a 36 euróba kerülő kötetből. A kiadó szerint a könyvet érdeklődők, diákok, tanárok,

történészek és idős emberek keresik, akik végre el akarják olvasni a kötetet, amelyről olyan sokat hallottak.

A BETILTÁS SEM HASZNÁLT

Az NSZK-ban 1949 óta ugyan hivatalosan nem foglalkozott törvény a *Mein Kampf* státuszával, de a szövetséges adminisztráció által elfogadott, jogilag tisztázatlan tilalom továbbra is mérvadó maradt. 1974-ben Werner Maser a széles publikumnak szánt könyvében számos *Mein Kampf*-idézetet közölt, amelyeket a bajor állam korábban jóváhagyott. A könyv kiadásának jogi kereteit végül a szövetségi bíróság 1979 júliusában pontosította: megerősítette a teljes szöveg megjelentésének tiltását, s csak tudományos célú, kivonatosságra hozatalát engedélyezte. Eltúrte viszont az 1945 előtti kiadványok birtoklását s antikváriumokban történő árusítását.

A bíróság viszonylagos liberalizmusát kifogásolta az ismert történész, Karl Dietrich Bracher, aki az 1960-as években – az Egyesült Államoktól 1955-ben visszakapott dokumentumok alapján – elsőként írt nagy monográfiát az NSDAP 1933. évi hatalomra jutásáról. A könyv megtűrésében a demokrácia veszélyeztetését látta, s fellépést javasolt terjesztése ellen. A politikai paletta másik oldalán álló Franz Josef Strauss bajor miniszterelnök viszont úgy vélte, a *Mein Kampf* nem veszélyezteti a német demokráciát, és semmi értelme az alkotmány elfogadása előtti és utáni kiadások megkülönböztetésének. Azt javasolta, hogy a könyvet bocsássák nyilvános vitára, ahelyett hogy szégyenlősen elfordulnak tőle.

Mindezek ellenére a *Mein Kampf*-ot az egész világon – teljesen vagy részben – kiadták és árulták. A könyv kapható – többek közt – Görögországban, Kínában, Bulgáriában, Japánban, Horvátországban, Oroszországban, Új-Zélandon, Dél-Koreában, Ausztráliában, Olaszországban, Indiában, Törökországban, Finnországban, Indonéziában, Kolumbiában, Hollandiában, Marokkóban, Dániában, Argentínában, Brazíliában, Spanyolországban is. Izraelben 1995-ben új történelmi-kritikai kiadás jelent meg héber nyelven. A betiltás egyébként sem sokat ér az internet világában: a könyv az online könyvkereskedőknél a németek által vásárolt első három cím között szerepelt.

Az utóbbi években Oroszországban három kiadást is megért a kötet, s mivel a gyorsan növekvő szélsőjobboldal kultikus tárgya lett, a дума betiltotta, bár ezzel nem nagyon sietett. A könyvet bemutatták a 2007. évi moszkvai könyvvásáron anélkül, hogy a hatóságok bármit tettek volna ellene; a kiadót ráadásul kitüntették Az Év Fiatal Vállalkozója díjjal. Ukrajnában ugyan a könyvet hivatalosan betiltották, de az ukrán nacionalisták befolyásos szélsőjobbparti pártja az oroszok és a zsidók elleni küzdelmében használja.

A saját identitását kereső Törökországban a *Mein Kampf* minden rekordot megdöntött. A kis Manifesto Kiadó 2005-ben jelentette meg új fordításban, alacsony, kb. 3 eurós áron, s a könyv nagyon jól fogyott. Két további kiadó is beszállt az üzletbe, így néhány hónap alatt 80 000 példányt adtak el.

A bajor pénzügyminisztérium viszont jogi lépésekkel vagy diplomáciai beavatkozással Portugáliában (1998), Csehországban (2000), Lengyelországban (2005) elérte, hogy eltávolítsák a *Mein Kampf* új kiadásait a könyvesboltok polcairól. A kiadók egyik esetben sem tartoztak a neonáci nézetek terjesztői közé. A *Mein Kampf* eltávolítására irányuló német törekvések ugyan érthetőnek tűntek, de a vitának már nem volt sok értelme: 2015. december 31-én lejárt Bajorország szerzői joga, s ezzel megszűnt annak lehetősége, hogy nemzetközi szinten eljárjon a könyv megjelentése ellen. ♦

Hitler 50. születésnapjára kiadott bőrkötéses kiadás, 1939